

*М. Багмет, М. Михальченко*

## **ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ. СУЧАСНІ МІЖНАРОДНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

В черговому випуску наукових праць “Сучасна українська політика: політики і політологи про неї” містяться матеріали, в яких з авторських позицій нерідко в дискусійному плані висвітлюються актуальні проблеми внутрішньої і міжнародної політики.

Варто відзначити, що підготовка збірки до друку співпала із початком діяльності парламенту шостого скликання, проголошень урядових ініціатив Ю.В. Тимошенко, протистоянь депутатів у Верховній Раді з приводу відшукування компромісу щодо НАТО та інших нагальних рішень.

Саме стосовно вступу України до НАТО та інших світових організацій йтиметься у передмові, бо, як відомо, з цього приводу серед політиків і політологів уже тривалий час відбувається широкий обмін думками, відкритий і відвертий діалог.

У цілому, на наш погляд, на початку 2008 року зовнішній курс України залишився беззмінним. Окреслимо її пріоритетні напрями.

На першому місці Українського прориву є вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). 14 років йшла Україна до цього моменту і тільки в 2008 році нас поки що пустили за поріг цієї організації, оприлюднивши умови входження. Після ратифікації у Верховній Раді протоколів щодо вступу до СОТ наступними кроками для українців уже перестає бути подальше обговорення переваг і мінусів.

Інтуїція чи подальша логіка розгортання подій передбачає, що після отримання “благословення” в українському парламенті відносно СОТ, тобто ратифікації відповідних документів у Верховній Раді України доцільно робити наступний крок – зміцнювати співпрацю з Європейським Союзом (ЄС). Філософія такої співпраці після входження до СОТ передбачає створення зони вільної торгівлі. Саме це стане реальним просуванням до реалізації таких принципів чотирьох свобод: вільного руху через кордони людей, товарів, капіталів і послуг.

Життя також вимагає не збавляти обертів, пов’язаних з розвитком взаємовідносин з іншими країнами, насамперед з Російською Федерацією. Дай Боже, щоб в цьому напрямі втілилися прогнози Президента України В.А. Ющенка про те, що Україна після вступу до СОТ не збирається вставляти Росії палиці в колеса на її не менш тернистому шляху до СОТ. “Ми відкриті, – заявляє Глава української держави, – віддані друзям в цьому процесі. Ми робитимемо все необхідне для того, щоб Росія якнайшвидше також приєдналася до цього клубу.

Неминуче буде розширюватись і взаємовигідний діалог з таким важливим стратегічним партнером як США. Постійно на порядку денному стоять питання про подальше зміцнення співробітництва з Республікою Польща, особливо враховуючи спільні дії в плані проведення футбольного чемпіонату “Євро – 2012”.

Важливим напрямом у зміцненні інтеграційних процесів відіграє Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС), тим паче, що нині Україна головує в цій міжнародній організації. Таким чином, посилення активності та авторитету України в ОЧЕС, поглиблення зв'язків з країнами, узбережжя яких омиваються водами Чорного моря, неминуче сприятиме наближенню України до ЄС, членами якого вже є Болгарія та Румунія.

Розвиток геополітичних процесів неодмінно передбачає посилення уваги, зміцнення інтеграційних заходів щодо Європейського енергетичного простору. Час вимагає того, щоб і в команді Президента, і в суспільній течії, яку очолює Прем'єр-міністр Ю.В. Тимошенко, і в парламентській коаліції та опозиції в ході відшукування відповідей на нові виклики, під час “зачищення” огріхів попередників у енергоресурсній сфері “перемогу” здобув здоровий глузд.

А тепер щодо НАТО. Виходячи із посилення уваги політиків, політологів і чисельної громадськості до даної проблеми, то є доцільність ширше розглянути це питання.

Взагалі контакти між Україною та НАТО започатковані ще восени 1991 року, коли Україна приєдналась до Ради північноатлантичної співпраці, яка пізніше була замінена на Раду євроатлантичного партнерства. Період поступового налагодження зв'язків, без залучення механізмів взаємних зобов'язань тривав до 1994 року. Саме тоді Україна стала першою із колишніх республік СРСР, яка приєдналась до програми “Партнерство заради миру”.

9 липня 1997 року в Мадриді тодішній український президент і глави держав і урядів НАТО підписали Хартію про Особливе партнерство між НАТО і Україною. Вона стала офіційною основою для відносин між НАТО і Україною і дала можливість державам НАТО підтвердити свою підтримку суверенітету, незалежності, територіальній цілісності, демократичному розвитку, економічного процвітання і статусу неядерної держави України, а також принципу недоторканності кордонів. Альянс вважає це ключовими чинниками стабільності й безпеки в Центральній і Східній Європі та на континенті.

Пізніше з Хартією було створено комісію Україна – НАТО (КУН), яка стала органом прийняття рішень, відповідальним за розвиток відносин між НАТО і Україною та скерування спільної діяльності.

Вона забезпечує проведення консультацій зі спільних питань безпеки і має завдання наглядати за відповідним виконанням положень Хартії, оцінку загального розвитку відносин між НАТО і Україною, огляд планів діяльності на майбутнє і пропозицію шляхів поліпшення та подальшого розвитку співпраці. Комісія також відповідає за перегляд спільної діяльності, яка ведеться у різних рамках, таких як “Партнерство заради миру”, а також проведення спільних заходів між військовими, які здійснюються в контексті щорічних робочих планів, розроблених спільно з Україною під егідою Військового комітету.

Усі країни-члени НАТО і Україна представлені в КУН, яка проводить регулярні засідання на рівні послів і військових представників, періодично на рівні міністрів закордонних справ і міністрів оборони та начальників Генеральних штабів, а також у форматі саміту. Для виконання роботи у специфічних сферах створено спільні робочі групи. Зокрема, це стосується оборонної реформи, озброєння, економічної безпеки, наукової та екологічної співпраці, які визначені в Хартії як сфери політичних консультацій і практичного співробітництва. До інших сфер належать оперативні питання, врегулювання кризових ситуацій і підтримка миру, співпраця між військовими та цивільне планування на випадок надзвичайних ситуацій.

У рамках Комісії Україна – НАТО з метою підтримки досягнень цілей Плану дій, починаючи з 2003 року, узгоджуються щорічні Цільові плани. Україна сама визначає, в яких заходах вона прагне брати участь спільно з НАТО, а також що вона бажає робити самостійно. КУН контролює виконання цих планів; засідання з оцінки виконання планів відбуваються двічі на рік, а раз на рік готується звіт про результати діяльності.

Серед інших актів, прийнятих у попередні роки, можна назвати документ підписаний 21 квітня 2005 року на засіданні Комісії Україна – НАТО під назвою “Поглиблення співпраці Україна – НАТО: короткотермінові заходи”, а також Закон України № 964 – IV від 19 червня 2003 року “Про основи національної безпеки України” та дві Державні програми “Програма інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки” і “Програма підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції України на 2004-2007 роки”. Крім того, 15 червня 2004 року Президентом України Л.Д. Кучмою був виданий Указ № 648/2004 “Про воєнну доктрину України”. В 9 пункті цього Указу серед умов забезпечення воєнної безпеки першочергова увага зверталась на необхідність проведення

політики євроатлантичної інтеграції, кінцевою метою якої є вступ до НАТО, як основи загальноєвропейської системи безпеки. Правда, під тиском опонентів через певний час Л.Д. Кучма в новому Указі вилучив ці положення, чим продемонстрував перед світом хиткість і непослідовність тогочасного зовнішньополітичного курсу України.

У нових політичних умовах Президент України В.А. Ющенко в Указі від 21 квітня 2005 року № 702/2005 зазначив, що “активізація євроатлантичної інтеграції України з орієнтацією на вступ до НАТО як основи загальноєвропейської системи безпеки та пов’язане з цим глибоке реформування оборонної сфери держави відповідно до європейських стандартів належать до найважливіших пріоритетів як зовнішньої, так і внутрішньої політики”.

27 грудня 2005 року Президент підписав Указ № 1861/2005 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 листопада 2005 року “Про невідкладні заходи щодо подальшого розвитку відносин України з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО)”. Цим указом важливим пріоритетом діяльності Кабінету Міністрів України визначилось “забезпечення реалізації державної політики щодо співробітництва України з НАТО, в тому числі досягнення критеріїв членства України в НАТО”.

13 березня 2006 року Президент підписав новий Указ № 215/2006 “Про Національну систему координації співробітництва України з Організацією Північноатлантичного договору”, яким передбачене впровадження інституту національних координаторів співробітництва України з НАТО та створення Міжвідомчої комісії з питань підготовки України до вступу в НАТО на чолі з першим заступником міністра закордонних справ України, в рамках якої працює 15 Міжвідомчих робочих груп.

Щоправда, 14 вересня 2006 року відбувся візит до штаб-квартири НАТО Прем’єр-міністра України В.Ф. Януковича, під час якого тогочасний глава уряду України заявив про неготовність нашої держави приєднатись до Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) через низький рівень підтримки ідеї вступу до Альянсу серед української громадськості. Виступаючи на засіданні Комісії Україна – НАТО, В.Ф. Янукович, зокрема, зазначив: “Серед найперших пріоритетів діяльності уряду є посилення інформаційної роботи у площині відносин із НАТО”.

У цьому контексті слід наголосити, що, за публічними заявами В.Ф. Януковича у листопаді – грудні 2006 році, між ним і Президентом України не було принципових розбіжностей щодо кінцевої мети співробітництва України з НАТО, а є спільне розуміння

того, що курс на набуття членства в НАТО є незворотним. Не було також розходження щодо змісту такого співробітництва, але були розбіжності в тактичному плані, пов'язані з часовими рамками готовності України бути запрошеною до ПДЧ.

Важливим елементом правової бази співробітництва України з НАТО став Універсал національної єдності, який було підписано 3 серпня 2006 року. Пунктом 27 цього документа передбачається “взаємовигідна співпраця з НАТО у відповідності із Законом України “Про основи національної безпеки України” (у редакції, чинній на дату підписання цього Універсалу). Вирішення питання щодо вступу до НАТО передбачалось тільки за наслідками референдуму, який повинен проводитись після виконання Україною всіх необхідних для цього процедур”. Такими процедурами є Інтенсифікований діалог з питань членства та відповідних реформ, у рамках якого Україна співпрацює з Альянсом з квітня 2005 року, та виконання Плану дій щодо членства (ПДЧ).

Після проведення позачергових парламентських виборів Президент України В.А. Ющенко, Прем'єр-міністр України Ю.В. Тимошенко і Голова Верховної Ради України А.П. Яценюк у січні 2008 року подали Генеральному секретарю НАТО Яапу де Хооп Схефферу листа про зацікавленість України в приєднанні до реалізації Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ).

Саме тут закономірно буде розмістити докладнішу інформацію відносно суті Плану дій щодо членства в НАТО. На Вашингтонському саміті у квітні 1999 року з метою допомоги країнам, які прагнуть вступити до Альянсу, підготуватись належним чином, НАТО започаткувала План дій щодо членства, за допомогою якого надає їм поради, допомогу і практичну підтримку. Спочатку до цього плану приєднались дев'ять країн – Албанія, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія і колишня Югославська Республіка Македонія. Хорватія приєдналась у 2001 році. Сім з цих країн – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія – на Празькому саміті у листопаді 2001 року були запрошені до початку переговорів про вступ і офіційно вступили до НАТО в березні 2004 року.

План дій щодо членства з самого початку великою мірою покладається на досвід, отриманий при наданні допомоги Чеській Республіці, Угорщині й Польщі у підготовці до членства, а також під час роботи з сімома країнами, які набули членства в березні 2004 року. Він допомагає країнам, що прагнуть вступити до Альянсу, зосередити свою підготовку на досягненні визначених у його рамках цілей і

пріоритетів. План забезпечує цілий спектр заходів, спрямованих на посилення можливостей кожної країни-кандидата, таким чином наповнюючи змістом обіцянку НАТО тримати двері до членства відкритими. Однак план – це не просто перелік завдань, які повинні виконати країни, що прагнуть набути членства в Альянсі, а участь у ньому не гарантує членства. Рішення про запрошення бажаючих розпочати переговори про вступ приймаються країнами-членами Альянсу на основі консенсусу і в кожному випадку окремо.

План дій щодо членства не заміняє програму “Партнерство заради миру”. Широкомасштабна участь в останній та пов’язаний з нею Процес планування збройних сил (ППЗС), також вважаються важливими, оскільки вони дають змогу країні, що прагне членства, досягти оперативної сумісності зі збройними силами НАТО та підготувати структуру і засоби своїх збройних сил до можливого майбутнього членства. ППЗС слугує різним цілям. Він забезпечує основу прозорості для оборонної політики; визначення й оцінки сил і засобів, які можуть бути передані для багатонаціональних тренувань, навчань та операцій спільно зі збройними силами Альянсу; а також для оборонної реформи.

На початку кожного циклу Плану дій щодо членства бажаючі країни подають щорічну національну програму підготовки до можливого членства, яка містить політичні, економічні, оборонні, військові, ресурсні, юридичні питання та питання безпеки. Вони встановлюють свої цілі, завдання і графіки роботи, які щорічно переглядаються. Наприкінці циклу НАТО готує звіти про досягнення кожної країни-учасниці ПДЧ. Ці звіти стають основою для обговорення досягнень між Північноатлантичним Альянсом і відповідною країною.

Що стосується України, рішення про реалізацію ПДЧ і насамперед вступу до НАТО, то ще раз звернемо увагу на те, що на думку більшості політиків та політологів все це повинно здійснюватись тільки після проведення всенародного референдуму. Бо, як справедливо зазначає глава парламенту А.П. Яценюк, “в НАТО ніхто Україну не чекає – ні сьогодні, ні завтра, ні післязавтра. Це п’яти- або й десятирічна перспектива для української держави”. Такі слова виголосив Голова Верховної Ради України 25 січня 2008 року на прес-конференції, де також звернув увагу на те, що раніше і Партія регіонів, і СДПУ(о), й інші політичні сили передбачали безпосереднє членство України в НАТО, а нині почали звинувачувати керівництво держави, скажімо, в незаконності підписання листа на ім’я Генсека НАТО.

Звернемо увагу й на слова директора Центру інформації і документації НАТО в Україні Мішеля Дюре про те, що “НАТО – це не організація, яка вербує нових членів, а організація, що має відкриті двері для всіх країн... Адже розширення Альянсу дозволяє збільшувати зону стабільності, прогнозувати безпеку в Європі. Такої думки, яка є продуктом консенсусу, дотримуються всі 26 країн НАТО. Ми відчуваємо потребу в Україні як такій незалежній країні, що має потенціал для боротьби проти тероризму та подолання інших небезпек, що загрожують людству”.

Виходить, що сьогодні, як ніколи, велика політика потребує послідовності, а не хитання. Бо ж оманливість, крикливість, безкомпромісність неминуче призведе до поразки. Таких прикладів можна навести багато, навіть з власної нової і новітньої історії. А злагода, співпраця, політична солідарність, як свідчить давня життєва аксіома, – запорука успіху, досягнення позитивних результатів у всіх напрямках, у тому числі і в зовнішній політиці.

Варто пам'ятати й те, що експерти Євроспільноти, США та й інших розвинутих країн зовсім не в захваті від наших планів, можливостей і ресурсів. Адже у нас дуже слабкі економічні рейтинги. Цікаві думки в даному плані висловив відомий економіст, ректор Київського університету ринкових відносин, доктор технічних наук, професор В.П. Черевань. “Розумію, – зазначає він, – американці можуть висунути і розкрутити нові проекти і плани. Адже у них вливання в економіку перевищує 8 мільярдів доларів. Щодня! У Канаді – мільярд щодоби, в Європі – близько 700 мільйонів євро на день. У нас теж порівняна цифра – близько мільярда. Але тільки не за день, а за рік. В 365 разів менше. І ресурсів немає”.

Отож бо, не такі вже ми сильні та багаті. І наша запорука в колективній безпеці. А зараз час вимагає зосереджень на економіці і, зокрема, сільському господарстві. Пам'ятаймо висловлювання класиків про те, що політика (як внутрішня, так і зовнішня) ніколи не повинна домінувати над економікою, а бути з нею порівнянною парою. Якщо наші політики забезпечать такий зв'язок, то саме це стане гарантією вирішення всіх нагальних питань, у тому числі й пріоритету в зовнішніх відносинах.